

Mirja Lehikoinen

lisakki Hirvonen, aikaansa seuraava maalaislukkari

Julkaistu 3.7.2021 pdf-tiedostona Lapinlahti-Seuran nettisivuilla <https://kotiseudut.fi/lapinlahtiseura> > Historiaa ja nykypäivää > Kirkonkyläkirjahanke.

Kannen kuva

lisäksi Hirvonen (osa sivulla 3 olevasta kuvasta). Tämä ja muut artikkelin valokuvat ovat kirjoittajan kokoelmista.

Sisällys

Lapsuus ja nuoruus	4
Korpilahden koulumestarina.....	5
Lapinlahden lukkariksi	5
Kansakoulua puuhaamassa	6
Tuomelan isännäksi	6
Muhkeaääninen lukkari	7
Tuottelias runoniekka ja vaikuttaja	7
Iisakin lapset maailmalla	14
Lähteet	15

Iisakki Hirvonen 1838-1907

Lapsuus ja nuoruus

Hirvosen suku tuli Lapinlahdelle, kun Laukaasta kotoisin oleva Iisakki Hirvonen valittiin tänne lukkariksi ja koulumestariksi vuonna 1864.

Iisakin vanhemmat olivat Juho (Valkonen) Hirvonen Laukaan Hirvasmäestä ja Anna Maria Sirkka Rautalammin Kärkkäälästä. Perheessä oli seitsemän lasta, joista kaksi nuorimmaista, Iisakki ja Maria Liisa (Bovellan), asettuivat asumaan Lapinlahdelle.

Iisakki syntyi toukokuun 25. päivänä 1838. Jo viisivuotiaana hän osasi lukea paremmin kuin monet aikuiset kinkereillä. Hän harjoiteli kirjoittamaan tallin ylisillä, jonne oli kuljettanut hiekkalaatikon. Hiekkaan hän piirteli ensimmäiset kirjaimensa ja numeronsa. Iisakin isä osti Sumiaisten Puolukkaniemen tilan v. 1849, ja sitä hoiti hänen poikansa Johan Joutsen. Siellä kaikki veljekset asuivat aikuisikään saakka ja lähtivät sitten kukin eri tahoille, Iisakki aluksi tukkilaiseksi. Hänet pyydettiin Sumiaisten koulumestariksi vuonna 1858. Sumiaisisten Mäkelän Toikkalasta oli kotoisin hänen vaimonsa Karoliina Danielintytär Pietiläinen (s. 17.1.1837), jonka kanssa hän avioitui 6.11.1859.

Iisakki on kirjoittanut lapsuudestaan ja nuo-

ruudestaan kultakoristeiseen muistikirjaan, joka löytyi hänen Lyydia-tyttärensä pojan tyttären jäämistöstä 1980-luvulla. Sitä kirjoittaessaan Iisakki on ollut neljä vuotta naimisissa Karoliinansa kanssa. Annetaanpa Iisakin itsensä kertoa:

Notes

Omistaa Iisakki Hirvonen

Tärkeemmät elämästäni

Testamentti, kirjoitettu Jyväskylän kaupungissa Joulukuussa 1863 Lasaretti koulua käydessä. Tämä kirja pitää minun jälkeen tuleviltani säilytettämän ikuisiin aikoihin muistoksi minulle, ja itselleen opiksi, neuvoksi ja kehotukseksi aina. Isak Hirvonen.

Syntynyt olen Laukaassa Hirvasmäen talossa vuonna 1838 Toukok 25 p. jossa Isäni Juho Heikin poika ja äitini anna maria Matin tytär olivat talollisia.

Ylös kasvatettiin minua kurituksessa ja Herran nuhteessa. V. 1851 Muuttivat he Sumiaisiin ja minä myös. Siellä olin isäni kotona muutamia vuosia vaan tulini poismuuttamaan veljeni Johanneksen työ Puolukkaniemelle, jossa asuin kolme vuotta. Sieltä muutin takasi Isäni kotiin w. 1853. [merkintä 1863

korjattu: 1853]

Helluntain aikana tulini tuntemaan Talon Tyttären Karoliina Danielin tyttären Pietiläisen Toikkalasta. Häntä rakastin lapsellisella viattomuudella useita vuosia, ennen kun rohkenin hänelle ilmottaa sydäntäni.

Se oli eräs talvinen yö kuin sydämme ensimmäisen kerran puhkeis suu tunnustukseen rakkaudestamme. Silloin lupasimme toisellemme ikuisen rakkauden ja uskollisuuden. Vielä kului muutamia vuosia ennenkuin rakkaudestamme saivat vanhempamme tiedon. Isäni ensi alussa kielsi ja äiti sanoi niin, se nähtäis vasta sitte, kuin leipää saatasiin.

Ei ollut minulla turvaa isäni majassa vaan täydyin lähteä maailmaan onneani etsimään. Minä läksinki. Se oli eräs keväinen yö kuin läksin näitä kamaloita uutisia armaalle ystävälleni Karolinalle viemään. Minä yövyin yhteen niittu talliin, jossa rupesin viluun nääntymään. Woi, woi! niitä aikoja.

Pieneen kirjaan on jäänyt satakunta sivua tyhjäksi. Parilla viimeisellä sivulla on lapamato- ja yskänlääkkeiden ynnä muiden reseptejä ja hoito-ohjeita. Lukkarin toimensa ohessa Iisakki toimi myös välskärinä.

Korpilahden koulumestarina

Nuoripari muutti Korpilahdelle, jonne Iisakki oli pyydetty koulumestarin tehtävään. Siellä hän toimi Korpilahden ensimmäisenä vt. koulumestarina v. 1859 – 1866. ”Kansan lehdessä” todettiin vuonna 1870, että lasten opetus Korpilahdella oli huonolla tolalla –näin on ollut siitä lähtien kun opettaja I. Hirvonen lähti kunnasta - hän suurella ahkeruudella monen lapsen sydämeen istutti itävän siemenen. Iisakin kerrotaan leikkineen ja kirmaillleen oppilaidensa kanssa, ja muutenkin hän oli pidetty mies. Lapset olivat haikeissaan hänen lähdettyään Lapinlahdelle.

Iisakki suoritti lukkarin ja koulumestarin tutkinnon ja sai todistuksen 15.1.1864 Jyväskylän alkeisopiston rehtorilta G. L. Pesoniukselta.

Tutkinnon pidettyä todistetaan tämän kautta, että v.t. Koulumestari Isak Hirvonen selkeästi ymmärtää uskon-oppimme, niin kuin myös vanhan ja uuden testamentin pyhä-historiat, käsittää tarkasti luvun-laskennon neljä ensimmäistä lasku-toimitusta niin kokonaisilla kuin murto-luvuillakin, tuntee maan-tieteen ja Suomen historian ensimmäiset alkeet ja että hänen kirjoitus-taitonsa on aivan hyvää

samoin kuin käsi-alansakin jotenkin kaunis. Jyväskylässä tammikuun 15 p. 1864

G.L. Pesonius

Jyväskylän alkeis-opiston Rehtori

Lapinlahden lukkariksi

Iisakki haki Lapinlahden lukkariksi ja sai tiedon valinnasta kappalainen Claës Veiselliltä 17.11.1864 päivättyllä kirjeellä.

Hyvä Lukkari!

Nyt minä saan ilmoittaa sen iloisen sanoman että te pääsetten Lukkariksi Lapinlahteen. Waali pidettiin viime sunnuntaina ja siinä saitte enimmät huudot. Walitus-aika vaalin yli loppuu 10. päivä tulevata Joulukuuta, enkä luulisi kellään olevan syytä valittaa. Waan nyt toivoisin minä saavani kohdata teitä.

Veisell ehdottaa tapaamista joulukuun puolivälissä, jolloin suljetaan Koulut Kuopiossa --- ja siellä saisia kohdata minua.

Jos tämä ei sopisi, Veisell ehdottaa tapaamista tammikuun puolivälissä, jolloin siellä koulut taas avataan ja tammimarkkinat on pidetty.

Minä soisin teidän muuttavanne niin pikaan

kuin mahdollista tänne Lapinlahteen, ja siitä asiasta minä puhuttelisin teitä. Woikaat hyvin! Sitä toivottaa Claës Veisell

Siitä koska Iisakki aloitti työnsä Lapinlahdella, on lähteissä ristiriitaisia tietoja. ”Vanhan Korpilahden historiassa” mainitaan Iisakin olleen Korpilahdella vuoteen 1866, mutta Lapinlahden seurakunnan historia tietää hänen tulleen Lapinlahdelle tammikuussa 1865. Muuttopäiväksi on kirkonkirjoissa merkitty 3.4.1866.

Varhaisin Iisakilta säilynyt kirjeen luonnos, mahdollisesti ensimmäinen uudelta paikakunnalta kotiväelle lähetetty, on kesältä 1866.

Lienette jo tuskallisesti pitkästy...meiltä joi-taki tietoja. Nyt siis rien... teille nykyisestä olostame ja ... täällä Lapin lahdella.

Tänne tulomme oli paitsi kelin huonoutta vastukseton, niin kuin ehkä kyyti miehet lienevät kertoneet Ja sitte täällä olomme on ollut kaikin puolin myötäävää, siksi kuin sitä vasta alkavat voivat toivoa. Paitsi hyvää terveyttä on myös ollut joka päiväinen leipä muuttumaton, sillä täällä on paljo kirjottamisia. Sitte tänne tulomme olen minä kirjoittamalla ansainnut viisi kymmentä markkaa, ja toista paraikaa ansaitseen Tästä

on työtä lähtenyt kyllä.

Meidän asuntomme on uusi pytinki suntion talossa liki järven rantaa, siis hyvin kauniilla paikalla.

Naapuria ja ystäviä on myös j.n.e. Niin että kaikin puolin näyttää hyvin päin. Mikä vasta lienee, sen tietää yksin Jumala.

Pyyntömme on että kirjottasitte meille, ja että sanotte Weli Erikille paljo terveisiä ja samoin myös muille tutuille. Woikaa hyvin toivoovat kaikki loppu

Lapinlahden Iisakki

Lapinlahdella kesäkuun 7 p. 1866

Kirjeessä Iisakki siis mainitsee perheensä asuvan *suntion talossa liki järven rantaa* – suntiona toimi tuolloin Tahvo Tahvonpoika Ollikainen (1837 – 1920), tässä toimessa v. 1859 – 1892. Lapinlahden henkikirjoihin Iisakki perheineen on merkitty ensimmäisen kerran vuonna 1867. Asuinpaikka on Ollikkala 30, Pajuharju, jossa asui Staffan (Tahvo) Ollikainen, siis tämä suntio. Vuonna 1872 asuinpaikaksi on merkitty Ollikkala 24. Ilmeisesti hän oli ostanut oman talon Linnilän tilan maalta. Me Iisakin jälkeläiset olemme tunteet talon Tuomela-nimellä.

Kansakoulua puuhaamassa

Samaan aikaan, kun Lapinlahden kunta itsenäistyi Iisalmesta (1874), täällä ryhdyttiin edistämään kahta hanketta: puuhaamaan kirkkoherran virkataloa ja kansakoulua. Kunta osti v. 1876 Juho ja Heikki Lindiltä näiden osuuden Linnilän tilasta, Ollikkala 24. Iisakki möi nyt talonsa kunnalle ”kansakoulukartanoksi” mutta jäi siihen vielä asumaan vuokralaisena.

Kansakoulun perustaminen siirtyi aina vuoteen 1881. Kaksi ja puoli vuotta kansakoulu joutui kuitenkin toimimaan vuokratiloissa. Lapinlahden kunnan koululaitoksen historia kertoo, että koulutyön alkaessa (22.2.1881) tyttöjen kouluksi vuokrattiin Lassi Kähköselä huone ja kamari (myöhemmin Purjesalon paikka). Poikakoulu aloitti Kukkuralla Lassi Roivaisen talossa. Kesällä neuvoteltiin taas tilojen hyyräämisestä, ja silloin saatiin Pajuharjasta Heikki Ollikaiselta pirtti poikien kouluksi ja mökkiläisen leski Serafia Kuosmaselta pihanpään huone tyttöjen koulua varten. Täsähän omat esivanhempamme ovat tukemassa kansanopetusta! Iisakin tytär Lyydia avioitui vuonna 1880 Lassi Kähkösen kanssa, ja Lassin äiti oli kolme vuotta aiemmin leskeksi jäänyt Serafia Kuosmanen, Jussi Kähkösen vaimo. Jussi Kähkösen sisar Anna oli ollut naimisissa Pajuharjun Tahvo Ollikaisen pojan Heikin

kanssa (Anna kuoli v. 1858 31-vuotiaana). Iisakin asumaa taloa ei enää katsottu sopivaksi koulua varten, ja siitä suunniteltiin myös opettajan asuntoa. Koulua varten ryhdyttiin puuhaamaan uudisrakennusta, ja vuonna 1883 valmistui ”Kekkosen siipi”, joka vuonna 2004 siirtyi remontoituna lukion käyttöön.

Tuomelan isännäksi

Iisakki asui vuokralaisena entisessä talossaan, mutta ei pystynyt ”hyyrivelvollisuutensa” täyttämään. Tilanne aiheutti ”alituisia kokouksia ja rettelöitä” ja niinpä kunta päätti myydä talon huutokaupalla. Huhtikuussa 1887 kuntakokous totesi, että kaksi hyväksyttävää tarjousta oli tullut: postinhoitaja Lassi Haloselta ja kanttori Iisakki Hirvoselta. Halosen huuto oli yhtä markkaa korkeampi kuin Hirvosen, mutta kuntakokous oli pidättänyt oikeuden valita parhaista tarjouksista ostajan. Niinpä kokous äänesti: Halosen tarjous sai 74 ääntä ja Hirvosen 177 ääntä. Näin Iisakki osti 401 markalla takaisin itselleen aiemmin omistamansa talon, joka vielä tänäkin päivänä seisoo ryhdikkäänä sankarihautausmaan eteläpuolella rautatien ylittävän maantiesillan kainalossa rautatien vierellä.

Tuomela, portailla Annukka ja Ruussa Hirvonen.
(Lapinlahti-Seuran kuva-arkisto)

Muhkeääninen lukkari

Albanus Sonninen (1883 – 1969) muistelee lapsuutensa kesäistä kirkkomatkaa ja kirjoittaa siinä Iisakista:

Pian kuului kirkonkellojen kumahtava, soinnukas ääni ja heti sen perään pienen kellon ääni. Mielestäni iso kello pani: paum-pa-uuuu ja peni kello pillililei. Tämä tahdissa toistui. Noiden soidessa astuin isäni taluttamana kirkkoon lehterille melko likelle kanttoria, vaikka lukkariksi sitä sanottiin. Urkuja ei ollut. Jonkun ajan kuluttua astua köllytteli

tukeva mies sakastista päin vasemmalle lehterin alle ja jonkun ajan kuluttua omalle paikalleen lukkarin penkkiin.

Hän asetti ”lukkarin taululle” laulettavan virren numeron ja kohta nousi kirja kädessä seisomaan ja alkoi ruumis heilahdellen muhkealla äänellä veisata harvassa tempossa. Vaimojen puolikin yhtyi ensin ja jonkun ajan kuluttua jurisivat miehetkin mukana. Pian

harras, voimakas veisuu täytti Herran huoneen.

Albanus mainitsee Iisakin myös kertoessaan kinkereistä, jossa *kanttori kuulusteli ulkolukua raamatun historiasta ja katekismuksesta*. Hän käyttää ilmauksia ”*lihava lukkari*” ja ”*tukeva ukko*”, joka ”*veisaa muhkealla äänellä vähän heilahdellen*”. Iisakki pystyi tarvittaessa huolehtimaan myös kirkonmenoista.

Tuottelias runoniekka ja vaikuttaja

Runojen ja kirjeiden välityksellä paljastuu aktiivinen, aikaansa seuraava vaikuttaja. Pari esimerkkiä hänen käyttämistään 1800-luvulla syntyneistä uudissanoista: Nerkoon kanavan kaivamisesta kirjoittamansa runon luonnoksen hän otsikoi *Palanen Nerkoon kanavan Lapinlahdella ja sen alkuaikakauden tosineesta*. ’Tosine’ sanaa jyvaskyläläinen Wolmar Schildt (Kilpinen) oli ehdottanut tarkoittamaan historiaa. K. A. Gottlund oli keksinyt sanan ’kansalainen’, ja sitä Iisakki käytti nimimerkinään sanomalehtikirjoituksissa. Kun kenraalikuvernööri Bobrikov oli antanut *helmikuun manifestin* v. 1899, Suomesta lähetettiin ’suuri lähetystö’ viemään keisarille adressia, jossa pyydettiin laillisten olojen palauttamista. Kun saman vuoden helluntaina Iisakki kirjoittaa hääonnittelun pojalleen Oskarille ja tämän

morsiamelle Annalle, kirjeen on allekirjoittanut 'Suuri lähetystö' eli Iisakki, Karoliina ja Lyydia-tytär lapsineen.

Iisakki otti rohkeasti kantaa kotipaikkakunnan, maakunnan ja koko maamme ajankoh-
taisiin asioihin. Hän kirjoitti ahkerasti kuo-
piolaisiin sanomalehtiin, Savoon, Tapioon ja
Savo-Karjalaan, sekä muutama muuhunkin
lehteen. Hän puuhasi aktiivisesti pitäjän en-
simmäistä kansakoulua kirkonkylälle ja kuului
sen ensimmäiseen johtokuntaan. Hän kirjoitti
mm. suurista katovuosista ja Nerkoon kanavan
kaivamisesta 1860-luvun toisella puoliskolla,
uuden kirkon rakentamisesta ja rautatien tulos-
ta paikkakunnalle. Rakennustöiden alkamises-
ta Haminamäellä on runo vuodelta 1904. Epä-
selvää vielä on, mistä rakennuksesta oli kyse,
sillä Mäentaloa ruvettiin rakentamaan vasta v.
1906. Hän otti kantaa viinan kiroihin, eläin-
rääkkäykseen, taikauskoon, terveysoloihin.
Välskärinä hän hoiti sekä ihmisiä että eläimiä.
Lapinlahden olojen laaja kuvaus 1870-luvun
alkupuolelta kertoo mielenkiintoisia asioita
ajalta vähän ennen itsenäisen kunnan syn-
tymistä. Lakeja tuntevana ja terävä-älyisenä
kirjoittajana hän toimi lukemattomien paikka-
kuntalaisten asiamiehenä, kirjoitti mm. kaup-
pakirjoja ja valituksia.

Olen koonnut tähän Iisakki Hirvosen kirjai-

tuksia kuvaamaan häntä puolisona, isänä ja
ukkina. Useimmat niistä ovat ennen julkaise-
mattomia. Monet tekstit ovat luonnoksia, jois-
sa on ollut muutamia tulkintavaikeuksia, sillä
paperi on ollut jo repeillyt eikä käsialasta ole
aina saanut selvää.

Nuoren perheen työntä onnea kuvaa Iisakin
runo, joka on kirjoitettu 1860-luvun lopulla.

*Ilon aurinko vielä/ lännen rannalla
Katselevi meitä/ Illan ruskolla*

*Äiti lapsinensa/ istuu ompelee
Siinä vieressäsä/ Elli laulelee*

*Rosa kätkyessä/ nukkuu rauhassa
Äitin lemmessä/ herää naurussa*

*Pappa tulee myöski/ laskee leikkiä
Oman mamman luokse/ katso lapsia*

*Mamma mielissäsä/ Työssä ahkeraan
Pappa vieressäsä/ lempii kultaaan*

*Päivän askareissa/ oltu ahkeraan
Perhe ollut työssä/ askareissa vaan*

*Lehmän kello kuuluu/ lapset laulelee
Täti (?) ottaa kiulun/ maitoa lypselee*

*Ilta joutuu pian/ Lemmen hetki myös
Mamma petaa sijan/ Siihen loppuu työ*

*Mamma lapsiansa/ ensin siunailee
Sitte kultastansa/ vasta suutelee*

Paperissa, johon Iisakki on luonnostellut
uudenvuoden runoa 30.12.1875, on myös ru-
noluonnos omasta perheestä. Tuolloin vanhin
lapsi, Lyydia, oli 14-vuotias ja nuorin, Anna,
nelikuukautinen.

*Ei nyt jouda nukkumaan/ eikä kukaan tork-
kumaan/*

*Ei oo Elinalla unta/ Pihallapa sataa lunta/
Ruusan posket rusottavi/ kauniit kasvot
punottavi/*

*Oskari on papan poika/ Laulussa sen ääni
soipa/*

*Willjami on vielä pieni/ kaunis niin kuin
lehtomme/*

*Augusta on armas sisko/ Vaikka kesken
juhlaa nukku/*

Löydy Lyydi leikkimähän/ Elä väsy vaipu-

*mahan/
Anni, Anni armas sisko/ Enkel sulle suoja
olkoon/
Mamma makaa (?)/ Nukkukoon vaan mam-
ma kulta/
Ei oo papan paha mieli/ Soikoon papan (?)
kieli/
Lennä enkel, ennä tänne/
Ole aina tykönämme*

Meillä saattaa olla se mielikuva, että entisajan isät olivat etäisiä, ehkä ankariakin patriarkkoja. Iisakki näyttää olleen rakastava, jopa romantiikkaan taipuva aviomies. Huumoria hän viljeli ahkeraan ihmissuhteissaan, mutta oli myös harras, vakaa kristitty. Hän on mm. kirjoittanut lapsille pieniä runovihkosia, joissa sivut on ommeltu yhteen. Tällainen on esim. *Lasten joulu-virsi Jeesus-Lapselle*, 25.12.1880. Sen 'kustantajia' olivat 11-vuotias Oskar ja 9-vuotias Wiljam Hirvonen.

Oskari Hirvonen avioitui v. 1899 Anna Höglundin kanssa. Näin Iisakki aloittaa kirjeensä hääparille:

Lapinlahti, Helluntai aamuna 1899

Rakas Oskarini ja Rakas Annani!

Saimme eilen kirjeesi Williamille, jossa

oli myös häihin kutsu, mutta kun ensi arkena alkaa rippikoulu, ei voi päästä. Miten William, en tiedä. Mutta ehkä emme ole luonanne juhlahetkenänne, niin olemme henkisesti läsnä, vietämme tämän kuun viime päivänä juhla hetken, jolloin koetamme kantaa hartaan rukouksen edestänne ylhäisen Isän luokse. Kuulkoon Hän armosa sen!

Kirje päättyy seuraavasti:

Tarkemmin sanoen: sinun kirjees saimme Karoliinan päivänä jolloin sitte aivan yksimielisesti teimme tämän ”Suuren lähetystön adressin” – näet mekin, johon minä vanha isä vaan sirottelin kotivarastostamme muutamia tilkkuja kotikutoisesta runo-kankaastamme, ja nyt seuraa perheen alle kirjoitukset:

Suuri lähetystö

Isak Hirvonen, oma Iisakki isänne,

*Karoliina Hirvonen,
oma kaunis kantajanne,*

Lydia Hirvonen, oma siskonne siveä,

Kalle Kähkönen, Siskon oma apupoika,

Ada Kähkönen, Siskon oma ontuvainen,

*Juho Kähkönen, orpo kanssa kasvavainen,
Lassi Kähkönen, orpo jaloin juoksevainen,
William Kähkönen, orpo Narri nauravainen,
Hilma Kähkönen, orpo lapsi laulavainen,
Fiia Kähkönen, orpo pieni pikkurainen,
Oskar, orpo nuista nuorimmainen
Nuorin kirjoittaa omalla kädellä:
(lapsen raapustus)*

Tämä ”Suuri lähetystö” oli siis Iisakin ja Karoliinan lisäksi vanhin tytär Lydia lapsineen.

Lyidian puoliso kauppias Lassi Kähkönen oli kuollut vuonna 1896 vain 37-vuotiaana. Kähköset olivat ostaneet Linnansalmen talon Halosilta 1888, mutta Lassin kuoleman jälkeen se oli jouduttu myymään. Lydia-leski asui kahdeksan lapsensa kanssa vielä tuolloin Iisakin ja Karoliinan kotona.

Kirjeen mukana seuraa vielä 15-säkeinen runo *Oskarini ja Annan hääpäivänä 1899*.

Haapavedellä asuneille Oskarille ja Annalle Iisakki kirjoitti 28.9.03:

... kerron lyhyeen nykyisyydestämme vähä. Terveinä ollaan, vaan halla tuo vanha

lisakki Hirvonen perheineen 1800- ja 1900-lukujen vaihteen tienoilla. lisakki istuu keskellä sylissään vuonna 1896 syntynyt Oskari Kähkönen. Kuvan luovuttanut Anna-Liisa Ukkola.

*harmaa parta, on käynyt kylvämässä hopea-
ta hapsillemme ja painanut kunnian
kureita poskillemme! Äidin terveys on ollut
niin ja näin. Onhan nuita käytetty vähin
lääkkeitä, mutta nuo lääkärit ja apteekkarit
eivät vaan rupea orneeraamaan nuita
nuorennuspulvereita, että 10 vuotta pääsis
peräytymään elon uralla! Se auttais,
auttais kaiketi.*

*Kesää kuhersimme Wiljon, Roosan ja
Annun hoidokkaina kotona. Heekin ovat nyt
sijoillaan. Wiljo meni tämän kuun alkupuo-
lella sinne Helsinkiinsä pusertamaan
tuota 11sta numerota leukansa alle.*

*... Minä olen ollut hyvin terve ja moni
vuotinen vatsa vaivakin ei ole vaivannut,
kun sain pinettimadon [leveä heisimato]
pois. Piijan kanssa kahden teimme heinänsä.
Oli vaan yksi yhteinen viitake, jolla vuoroon
niitimme: toinen niitti toinen lepäsi
mättäällä, toki liikutteli haravaa – työ sujui
aika vauhtia.*

Samassa kirjeessä Iisakki kertoo myös tyt-
tärensä Lyydian perheestä. Lyydia oli saanut
vuonna 1898 kuolleen Eva Kähkösen testa-
menttaaman osuuden Martikkalan Nykälän
tilaan ja ostanut myös Antti Kähkösen saaman

osuuden itselleen vuonna 1902. Iisakki näyttää
hoitaneen tyttärensä asioita tässä asiassa. Kär-
räjiä on käyty ainakin tilalla asuneen mökki-
läisen vuokran maksusta.

*Lyydin perhe voivat nyt paremmin. Sai-
vat 20 heht. Eloa ja 25 kuormaa heiniä
Riekkolastaan. Mittari alotti maanjaon siellä
vaan ei saanut päätökseen. Eilen oltiin kär-
räjissä tilistä, jossa vaadimme 550 m. vaan
asia lykkääntyi. Luultavasti voitamme sen.
Kalle on konttoristina Kotilaiselle ja Jussi
puotilaisena osuuskaupassa täällä.*

Kalle (Kähkönen) oli siis kauppias Kotilai-
sen palveluksessa ja Jussi Kallen veli Jussi.
Lapinlahden osuuskauppa aloitti toimintansa
juuri v. 1903.

Kirje Williamille [Viljam Hirvoselle] Helsin-
kiin on päivätty 25.3.04. Iisakki ja Karoliina
aikovat lähteä Haapavedelle tervehtimään Os-
karin perhettä, johon on kaksi viikkoa aiem-
min syntynyt tytär [Irja].

*Kyllähän mummo riepu epäilee, mutta yri-
tetään kuitenkin. Ehkä Jumala suo, että on
”myötämäki männen tullen.”*

*Kun tuo elon iltamme lähenee, niin
saisimme vielä kerran tavata,*

ja

*Nähdä vielä näillä silmin,
Näillä käsin kättä lyöden,
Näillä huulin hymyellen,
Näillä sykkien sydämin
Oman Oskarin kotona,
Omaa Annaa Oskarimme,
Omaa pientä piikaistamme
Tosin on se toinen polvi
Waan on oikeenkin omamme.
Isempi on Iso-Isä,
Äidimpi on Iso Äiti
Kuin on kanto kaksinainen,
Syntykin siten syvempi.*

Vain osittain säilyneessä kirjeessä Oskarin
perheelle Iisakki kertoo lastensa perheiden
kuulumisia. Kirjoittamisvuotta ei mainita,
mutta ajankohta on kesä, heinänteon aika. Ky-
seessä on todennäköisesti vuosi 1904.

*Kun nyt pääsis Lyydi lapsineen maa-
han kynsin hampain maahan kiini, kun on
varat vähäset; mutta luulis tuota ilman saa-
dulla tilalla pääsevän. Tilaa en anna
myydä ennen kun viime tingassa. Kun on
hyvä metsä 1stä kilom. matkasta Onki
veden r’alta veteen, myötämaata ja tilaisuus
joka aika myydä puutavaraa, niin, kuin sitä*

myö säästän, eihän tuossa luulisi hätää tulevan huonoillenkkaan.

Myö vanhukset käytiin Jannen ja Eliinan luona Wiipurissa tämän kuun alkupuoliskolla. Perillä olimme 8 päivää. Kyllä hee nykyään voivat hyvin ja he kustansivat matkakustannukset...

Augusta Suottamossa rellestää petin ja 3 tyttönsä kanssa. Terveinä ovat ja voimissansa, niin ettei ole valittamista...

Vuoden tulo täällä olis ollut lupaavaa, mutta tämä pitkään kestänyt sade on haitallista, paljon on jo pilaantunut heiniä...

Niin Kyrön olin unhottaa. He voivat hyvin muuten, vaan poikansa, tuo ainoa Anttinsa joka oli vanhempainsa turva ja kerrassaan kelpo nuorukainen ei ole kotona. Ei mennyt arvan nostoon, vaan suuntasi tiensä toisaalle – meni merien taakse! Wiimeksi kirjoitti Ruotsista, josta aikoo jatkaa matkaansa. Sanoo olevan kovan koti ikävän ja työläs on mennä ja työläs palata. Ollaan kaikki niin neuvottomia ettemme voi sanoa mikä hyvä kuka paras olis? – Suo siellä vetelä täällä! Kirjoita Oskari meille ja sano mitä sinä puolestasi ajattelet. Kirjoita nyt

muistaki voinnistanne.

Perimätiedon mukaan viisi lapinlahtelaista miestä, Kyrön Antti Bovellan, Sylvi Kähkönen, Paavo Puurunen Horsmanmäen Kupe- lista, joku Huttunen sekä Kalle Kähkönen, kieltäytyivät laittomista asevelvollisuuskutsunnoista ja pakenivat Ruotsin Haaparannalle saakka. He olivat olleet viisi kuukautta sahalla töissä ja palanneet takaisin sen jälkeen, kun Bobrikov oli ammuttu (17.6.1904). Iisakin kirje osoittaa, että ainakin Kyrön Antti oli Ruotsissa. Mutta oliko Kallekin tuolla reissulla Ruotsissa saakka, siitä Iisakki-ukki ei mainitse mitään. Myöskään Kallen lapset eivät muista isänsä kertoneen Ruotsissa käynnistä, mutta ainakin Martikkalaan hänen tiedetään menneen. Kalle on saanut vuonna 1934 sortovuosien 1902, 1903 ja 1904 kutsuntalakkolaisten muistomitalin kunniakirjoineen.

Antti Bovellan oli Iisakin sisaren Maria Liisan ja Antti Bovellanin poika. Antin pakomatkaan Iisakki viittaa Antin ja Henrikan häärunossa 12.7.1905:

*Jopas aurinko yleni,
poistuivat pimeät pilvet,
ohi on odotus aika.
Poissa vuosi vaiheinensa.
Poissa on tuo Bobrikoffi.
Poissa pahat poliisitki*

*Anttia ajelemasta
arvan nostolle nopeesti.*

(Osa runosta, Iisakin kirja s. 136)

Kirje, josta puuttuu päiväys ja vastaanottajan nimi, on myös kesältä 1904.

Se on lähetetty joillekin Runnilla oleville omaisille [Runnin kylpylätoiminta alkoi v. 1904]. Onko kirjeen 'äiti' Karoliina-vaimo?

Kirje alkaa maininnalla *Terveinä ollaan kotona. Martikkalan maanjako lopetettiin...*

On niin ihana kesä. Olisittepa ennen min menneet runnille, niin olis enemmän ilmat parantuneet.

No, miten – millon pääsitte perille? Eikä äiti väsynnä? ...Hyvää vaan toivon teille kaikille siellä runnilla koituvan. Ruusa pitää huonon puoleiset ruuat. On niin tarkka. Tänäki aamuna ei ollut muuta kun leipäpaisti ja sintu vaikka olen työssä myötäänsä.

...Olkaa täydellinen kurasi. Jos eväät loppusi, niin ilmoittakaa kotiin kirjeellä niin hommataan. Antakaa ohje miten sinne raha-kirje kulkee – osote-. Eipä muuta.

Karoliina Pietiläinen ja Iisakki Hirvonen

Hirvosen talon sijainti nykyisessä kirkonkylässä.
(karttapohja Maanmittauslaitos, Kansalaisen kart-
tapaikka)

Runomuotoisessa kirjeessä Annukka-tyttä-
relle Tölvälle Iisakki kertoo kuulumisia kotoa.

*Oomme koreena kotona
terveheinä töitä tehden.
Ruusa ruuvan laittelevi,
Aata antavi apua.
Mari se maitoa tuopi.
Pojat lukevat lujasti.*

*-Oskar käy myös asunnolla,
Kalle taas kammarilla
uutta kotia uhall
Katais Lassin kartanohon.*

*Jo on lattiat lakaistu.
seinällä sepän osote
suuri kyltti saranassa:
"Täällä kellot korjataan,
myydään uusia uhall
halvalla halullisille
oikeille ostajille."*

(Osa runosta, Iisakin kirja s. 146)

Runo voisi olla vuosien 1905 – 1906 taitteen
tienoilta: runon viimeisessä säkeistössä viita-
taan lakkojen loppumiseen – ilmeisesti vuoden
1905 suurlakkoon. "Katais Lassin kartano"

lienee nykyinen "Pääskynpesä". Kauppias
Lassi Katainen oli ostanut v. 1894 nerkoolai-
selta Paavo Väisäseltä 1880-luvun lopulla teh-
dyn rakennuksen. Lapinlahden osuuskauppa
hyyräsi sen kolmeksi vuodeksi (1903 – 1905).
Olisiko Kalle Kähkönen ollut puuhaamassa
kellosepäni liikettään juuri tähän rakennukseen?
Talo siirtyi kauppias Akseli Höltän omistuk-
seen vuonna 1906.

Seuraava runo on omistettu Kalle Kähkö-
selle niihin aikoihin, kun Kalle on avioitunut
Lyyli Halosen kanssa 15.7.1906.

Oi, sa Kalle, kasvattini

*Orpo poikani polonen,
Äidin vara vanhimmainen.*

*Kahdeksasta kaunokaisin!
Jokos löysit lemmittysi,
Orpo osasi tapasit
Jokos löysit lintusesi
Kainaloisen kanasens
Kuheritan kukkasesi
Ajalla elämän aamun
Aamurusko alkamassa*

*Koittaissa elon keväimen,
Tullessa suven suloisen!
Ota nyt tämä omena*

*Korjaa tämä kukkasesi
Jonka taivas tarjoavi
Luoja lahjoittaa sinulle
Taita itse tämä taimi
Isän, äidin ikkunalta,
Kukka tarhasta tavoita
Istuta se itsellesi
Aivan omakseis omista!
Tämä ruusu ruukkuhusi,
Kaunistaa se kammarisi
Kotis luopi lämpösesksi
Se poistaa pimeät pilvet,
Hattaraiset haihduttavi
Käsi käessä käydessäanne
Elon matkaa maailmassa.*

Iisakki on tehnyt muistinpanot Karoliinan-vaimon sairaudesta kolmen viikon ajalta ennen tämän kuolemaa. Karoliina kuoli 30. päivänä marraskuuta 1904. Iisakki kuvaa tuntojaan runoluonnoksessa seuraavasti:

*Ikävää on illan vietto,
Pimeätä päivän lopulla
Elämäni ehtoo puolla.*

*Ilotonta on elämä,
Vaelluskin vaikeata.
Kuihtunut on kukkamaani
Yrttitarhani alennut
Tallaantunna talven alle
Pois on kulta katkennunna
Kadonnunna Karoliina
Äiti lasten langennunna...*

Tämän jälkeen Iisakilla oli elinaikaa vähän kolmatta vuotta. Hän kuoli 16.1.1907.

Iisakin lapset maailmalla

Karoliina Lyydia (2.8.1861 – 19.5.1947) meni naimisiin 19-vuotiaana vuonna 1880 Lassi Kähkösen kanssa. Lassi toimi maakauppiaana kuten veljensä Pekka ja Aku. Linnansalmen tilan hän osti v. 1888 Halosilta. Viidentoista vuoden aikana perheeseen syntyi kahdeksan lasta, Kalle, Aada, Juho, Lauri, Hilma, Fia, Viljami ja Oskari. Lyydia jäi leskeksi vain 35-vuotiaana, kun Lauri kuoli maksa-tautiin. Kalle oli tuolloin 15-vuotias ja Oskari vain vähän toisella kuukaudella. Linnansalmen talosta oli luovuttava. Iisakki huolehti monin tavoin tyttärensä perheestä. ”Sieltähän se pot-tukuorma tuli”, totesi Iisakki, kun Lyydia tuli lapsineen isänsä turviin. Martikkalassa hän asui ainakin 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Elämänsä viimeiset vuosikymmenet hän eli Kallen ja Lyylin koto-na Lepolassa. Itselläni on muistikuva 40 vuotta sokeana eläneestä Lyydia-mummosta, joka mittasi pituuteni aina mummolassa käydessäni: pötkötin mummon sängyllä ja hän mittasi, montako vaaksaa pitkä olin. Lyydia kuoli vuonna 1947. Hänen veljensä rovasti Viljami Hirvosen kalenterista löytyi maininta touko-kuun 30. päivän kohdalta: *Lyydin hautajaiset*

Eliina Vilhelmiina (29.9.1865 – 2.6.1941) oli kättilö ja oli avioitunut hovioikeuden vah-
timestarin Janne Vuoren kanssa. He asuivat
Viipurissa.

Rosa Teofilja (10.6.1868 – 10.2.1928) oli
perheetön kiertokoulun opettaja, oli toimessa
ainakin Suonenjoella. Kesäisin hän näyttää ol-
leen Lapinlahdella vanhempiensa luona.

Frans Oskari (30.12.1869 – 13.10.1954) oli
liikemies ja asui ainakin Haapavedellä, jossa
avioitui Anna Höglundin kanssa. Vuonna 1934
perhe palasi Nivalasta Lapinlahdelle. Täällä
Oskar kävi mm. vuota- ja sienikauppaa. Hän
asui Suomen Maatalous-Osake-Pankin yläker-
rassa.

Juhani Viljami (27.6.1871 – 17.5.1953)
kävi Kuopion lyseon ja opiskeli papiksi. Ou-
lun ja Kainuun pappisvuosien jälkeen hänet
valittiin Lapinlahden kirkkoherraksi 1930.
Vaimo Jenny Snellman oli Hyrynsalmen kirk-
koherran tytär.

Edla Augustasta (10.6.1873 – 20.2.1947)
tuli Suottamon emäntä, Pekka Ollikaisen puo-
liso. Rovasti Viljami Hirvonen siunasi sisaren-
sa maaliskuun 9. päivänä – hänen kalenteris-
saan oli merkintä ”Suottamossa hautajaiset”.

Anna Adelinda (Annukka) (10.8.1875 –
31.3.1948) valmistui kansakoulunopettajaksi.

Hän toimi Tölvän kansakoulun opettajana 30
vuoden ajan ja eli elämänsä viimeiset vuodet
isänsä kodissa Tuomelassa.

Lähteet

Iisakin käsikirjoituksia on säilytetty Lapin-
lahden Taidemuseolla sen jälkeen, kun Kerttu
Hirvonen oli ne luovuttanut kotiseutuyhdistyk-
selle *Iisakin kirjan* tekemistä varten. Nyt ne on
sijoitettu Lapinlahden kotiseutuarkistoon.

Tietoja olen kerännyt käsikirjoitusten lisäksi
mm. seuraavista lähteistä:

- Lapinlahden henkikirjat
- Lapinlahden kuntakokouksen ja kunnal-
lislautakunnan pöytäkirjat
- Lapinlahden seurakunnan kirkonkirjat
- Hirvasmäen Valkos-Hirvos-Joutsen su-
kukirja, 1990, toim. Jaakko ja Kerttu
Hirvonen
- Iisakin kirja, toim. Leo Puurunen , La-
pinlahden kotiseutuyhdistys 1980
- Lahti Markku: Vanhan Korpilahden his-
toria, 1994
- Liukkonen Kalevi: Lapinlahden kunnan
koululaitoksen vaihteita, 1981

- Räisänen Tauno: Lapinlahden seurakunta
100-vuotias, 1958
- Muistojen Kirja Lapinlahdelta, Taavetti
Sonninen 1875 – 1962, toim. Eeva ja
Aatto Sonninen, 1999
- Muistelmia Elämäni Vaiheista, Albanus
Sonninen, toim. Eeva ja Aatto Sonninen,
1999

Nyt voimme lukea Iisakin sanomalehtikirjoi-
tuksia netissä osoitteessa

[https://digi.kansalliskirjasto.fi/search?for-
mats=NEWSPAPER](https://digi.kansalliskirjasto.fi/search?formats=NEWSPAPER)

Mirja Lehikoinen o.s. Kähkönen
Iisakin tyttären pojanpojan tytär
Kirjoitettu 2004, tarkistettu 2.10.2020